

# Dateringen af teksten om skrinlæggelsen af sjællandske hellig Margrethe

*Af Svend Clausen*

Artiklen tager os tilbage til middelalderens Danmark, hvor der fra sidste fjerdedel af 1100-tallet opstod en helgenkult. På Sjælland døde en lokal kvinde ved navn Margrethe i 1176. Dødsfaldet blev først afskrevet som et skændigt selvmord, men mirakuløse lys på nattehimlen bekendtgjorde for alle, at noget hang anderledes sammen. Som biskop af Roskilde konsulterede Absalon derfor andre højtstående gejstlige i stiftet og undersøgte sagen. Margrethes mand, Herlog, krøb da til bekendelse og indrømmede, at han havde myrdet hende, men søgt at sløre drabet som selvmord for at kaste skylden over på hende selv. Herom beretter den tekst, der siden blev affattet. Den knyttede sig til helgenkulten, som opstod omkring hende. Præcis hvornår teksten blev skrevet ned, har imidlertid altid været uklart. Det er denne datering af teksten, som vil blive drøftet her.

## Helgenkulten og dens tid

En bred og mere detaljeret introduktion til Margrethes historie er for nylig givet andetsteds, hvorfor den ikke skal gentages her.<sup>1</sup> Men i samtidens Roskilde begyndte hendes kult på et tidspunkt, hvor der efter det berygtede blodgilde

---

<sup>1</sup> Erling Agergaard: *Danmarks Helgener*, Gjern 2018, s. 164-167.

i 1157 formentlig har været en begyndende lokal helgenkult over den ved blodgildet myrdede kong Knud III Magnussøn. Imidlertid døde denne helgenkult efterhånden ud over de følgende årtier, og måske er der grunde til at tro, at den åbenbart hastigt voksende helgenkult i Roskilde over Margrethe til en vis grad afløste den.<sup>2</sup> Et meget væsentligt aspekt ved Margrethes sag er, at hun ikke alene var af stormandsslægt, men hun ligefrem var i familie med biskop Absalon selv. Eftersom Absalons æt var blandt de mest magtfulde slægter i Danmark på den tid, så er dette forhold af stor betydning. Derfor handlede Margrethes helgensag heller ikke kun om kirken og den kristne tro, men den rummede nok også en vægtig undertone af slægtspolitik samtidigt.

Nu var Margrethe næppe den eneste indenlandske kvinde, der blev dyrket som helgen i dansk middelalder,<sup>3</sup> men netop hendes slægtsbaggrund bidrager sikkert til at forklare, hvorfor hendes kult skiller sig ud derved, at hun er den eneste danske helgeninde, om hvem der i dag findes skriftligt kildemateriale fra middelalderen. Slægtsbaggrunden har nok også haft betydning for, at hendes kult formentlig blev langt den mest succesrige kult over nogen dansk helgeninde. Nu er den slags sammenligninger naturligvis vanskelige på det eksisterende kildegrundlag, men det er næppe tilfældigt, at hendes helgenkult både er omtalt vidt og bredt i de danske årbøger<sup>4</sup>, og man sågar

---

<sup>2</sup> Svend Clausen: "Roskildes glørværdige kongemartyr? Blodgildets eftertid og synet på kong Knud Magnussøn i 1100- og 1200-tallets Danmark", *Historisk Årbog for Roskilde Amt* 2024, s. 75-114.

<sup>3</sup> Svend Clausen: "Skt. Regisse af Frørup i Middelalderen. Overvejelser omkring den fynske lokalhelgenkult", *Fynske Årbøger*, 2018, s. 58-74 (ikke mindst s. 69-70).

<sup>4</sup> Erik Kroman: *Danmarks Middelalderlige Annaler*, København 1980, s. 13, 18, 59, 84, 103, 109, 147, 167, 198, 229, 258, 270, 277, 302, 308 og 312.

ansøgte paven om formelt at kanonisere hende.<sup>5</sup> Begge dele er unikt blandt middelalderlige helgenkulte over danskfødte kvinder.

Måske har det også været hendes kult til fordel, at den fandt sit centrum i netop Roskilde; en af de vigtigste byer i middelalderens Danmark. Teksten beretter således om, hvordan Absalon fik hende genbegravet i nonnernes endnu bevarede klosterkirke i Roskilde, også kaldet Vor Frue Kirke.<sup>6</sup> Denne genbegravelse skal man nok forstå på den måde, at Absalon dermed sørgede for at få hende skrinlagt som helgen. Dette afspejler formentlig, at Absalon derved gav hende en formel bispelig helgenkåring, hvilket dengang endnu synes at have været i overensstemmelse med reglerne, fordi pavestolens senere monopol på at foretage helgenkåringer stadigvæk ikke var indført, men først blev endegyldigt lovfæstet i den kirkelige jura adskillige årtier senere i år 1234. Som man også bemærker med den samtidige helgensag om Skt. Kjeld af Viborg (1188), så var en bispelig helgenkåring endnu på den tid at betragte som en gyldig kanonisation.<sup>7</sup> Når Margrethes helgenkult alligevel forblev lokal, og den f.eks. ikke er optaget i Roskildes

---

<sup>5</sup> *Bullarium Danicum. Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark 1198-1316*, udgivet af Alfred Krarup, København 1932, nr. 1042-1043.

<sup>6</sup> Det er mest kendt som et nonnekloster af cistercienserordenen, men det må i begyndelsen have hørt til benediktinerordenen (jf. *Diplomatarium Danicum/Danmarks Riges Breve*, 2.række, 1.bind (1250-1265), nr. 234). Klosterets overgang til cistercienserordenen er normalt blevet knyttet sammen med tidspunktet for Margrethes skrinlæggelse, se f.eks. Hans Olrik: *Danske Helgeners Levned* [herefter DHL], bd. II, 1894, fotografisk genoptrykt København 1968, note 1 s. 373, Danmarks Kirker, Københavns amt, bind 1, s. 58-97, Vor Frue Kirke (Roskilde), se ikke mindst note 8, Brian Patrick McGuire: *Glemte Danskere – helgener i Danmarks skabelse*, Nyborg 2022, s. 182-183; vedr. kirkens oprindelige grundlæggelse: se *Saxos Danmarkshistorie*, oversat af Peter Zeeberg, København 2000, 12.1.5, (hardbackudgave 2006, s. 523).

kendte, senmiddelalderlige stiftsliturgi, hænger det sikkert sammen med, at det senere slog fejl, da man i 1250'erne søgte at få paven til at stadfæste hendes kult med en kanonisation i Rom. I mellemtiden havde pavestolens monopolisering af helgenkåringer nemlig skærpet dokumentationskravene, hvilket den ret begrænsede skriftlige dokumentation af Margrethekulten trods alt næppe kunne leve op til. Ikke mindst har manglen på en nedskrevet mirakelsamling formentlig udgjort et kritisk problem i denne sammenhæng. En kommentar i Sjællandske Krønike tyder nemlig på, at man allerede i middelalderen var bevidste om, at en skriftliggjort mirakelsamling om Margrethekulten manglede, og at de mirakler, som knyttede sig til kulten, derfor kun fandtes mundtligt overleverede.<sup>8</sup> Noget andet, der måske også har manglet, er et egentligt helgenvita, for den bevarede tekst om hende mangler næsten helt oplysninger om Margrethes faktiske levned. Snarere er det

---

<sup>7</sup> Vedr. Skt. Kjelds sag: *Diplomatarium Danicum/Danmarks Riges Breve*, 1.rk., 3.bd. (1170-1199) [herefter DD/DRB], nr. 150, vedr. 1188/1234 og Skt. Kjeld: sammenlign med Svend Clausen: "Hellighed og magtspil. Helgenkåringens vanskeligheder i Danmark efter 1234", *Historisk Tidsskrift* 109/2 (2009), s. 305-335 (305). Den nyeste artikel om Skt. Kjeld er: Jonas Skøttergaard Nikolajsen: "Exuperius. Skt. Kjelds liv, legende og dyrkelse", *Fra Viborgeggen* 2022, s. 63-80, vedr. bispelig helgenkåring af Margrethe: M.Cl. Gertz: *Vitae Sanctorum Danorum*, København 1908-1912, s. 388 [herefter: VSD].

<sup>8</sup> M. Cl. Gertz: *Scriptores Minores Historiæ Danicæ Medii Ævi*, bd. II, København 1922 (fotografisk genoptryk, 1970, herefter SM II), s. 56, sammenlign med McGuire 2022, s. 186. McGuire foreslår, at den manglende skriftliggørelse måske kan have været en bevidst strategi fra nonnernes side, fordi de ønskede at begrænse antallet af pilgrimme til deres kloster. Han fremhæver, at en stedlig helgenkult ikke blot var en gevinst for et kloster, således som man tit tænker det, men at den også var meget ressourcekrævende i forhold til at modtage de mange gæster, samt, at det i øvrigt udgjorde en forstyrrende faktor i det strenge, skemalagte klosterliv, jf. McGuire 2022, s. 186-187.

en slags translatiotekst,<sup>9</sup> der fokuserer fuldkommen på begivenhederne forud for selve den helgengørende ceremoni omkring relikvierne.

Valget af en klosterkirke som gravsted var ikke tilfældigt. At knytte varetagelsen af vigtige lokale helgenkulte sammen med betydningsfulde stedlige klostre var et udbredt fænomen i middelalderen.<sup>10</sup> Dette gjaldt ikke kun i indlysende helgensager som med abbed Vilhelm, der selv havde direkte tilknytning til klostret i Æbelholt, men det ses også med f.eks. helgener som den nørrejske Skt. Thøger (Vestervig Kloster), Knud den Hellige (domkapitelklosteret i Odense), Skt. Kjeld (domkapitelklosteret i Viborg) samt med Knud Lavard og Erik Plovpenning (Ringsted Kloster). Margrethes helgensag skiller sig kun ud fra de andre derved, at man valgte et nonnekloster fremfor et munkekloster som kultens hjemsted, men dette var vel naturligt i og med, at der var tale om en kvindelig helgen. Således var Margrethes helgenkult langt fra noget uvæsentligt fænomen på datidens Sjælland. Til trods for, at det er den eneste kendte, danskforfattede middelaldertekst om en indenlandsk helgeninde,<sup>11</sup> mangler der imidlertid stadig en samlende, systematisk drøftelse af dens datering.

## Tidligere drøftelser af tekstens datering

I nogle fremlæggelser har en løsning været helt at undlade at diskutere dateringen.<sup>12</sup> Også Ellen Jørgensen gled i begyndelsen af 1900-tallet henover dateringen af teksten ved at konstatere i stedet, at den islandske kilde, hvori hun

---

<sup>9</sup> Tue Gad: *Legenden i dansk Middelalder*, København 1961, s. 119-126 og 179.

<sup>10</sup> Se f.eks. Hans Krøngaard Kristensen: *Klostre i det middelalderlige Danmark*, Aarhus 2013, s. 152.

nævnes, må dateres til det 13. århundrede.<sup>13</sup> Herudover har flere ret forskellige forslag været fremme. Et kortfattet overblik over dateringernes forskelligartethed er givet af Tue Gad.<sup>14</sup>

Hans Olrik mente i slutningen af 1800-tallet, at den "vistnok [stammede] fra begyndelsen af 13. århundred", fordi han gik ud fra, at teksten måtte være skrevet efter ærkebiskop Absalons død i marts 1201.<sup>15</sup> Dateringsforslaget byggede på, at den anonyme forfatter omtaler Absalons beretninger som en central kilde bag sin tekst, men han beskriver dem i datid, hvorfra Olrik konkluderede, at Absalon så måtte være afdød ved døden.<sup>16</sup> Men faktisk siger teksten ikke dette noget sted, hvorfor der måske er grund til at genoverveje denne tolkning i det følgende. Allerede Nanna Damsholt mente, at dette grundlag var for

---

<sup>11</sup> Der er også bevaret en franskforfattet tekst om hende, jf. Lauritz Weibull: "En samtida berättelse från Clairvaux om ärkebiskop Eskil av Lund", i *Scandia. Tidskrift för Historisk Forskning* 4/2 (1931), s. 270-290 (især 284-288). Denne tekst er for nyligt gennemgået og analyseret i detaljer af McGuire (2022, s. 176-193, inkl. s. 177), og dens parti om hellig Margrethe har siden Weibulls tid været dateret til år 1180: Weibull 1931, s. 274, jf. f.eks. Nanna Damsholt: *Kvindebilledet i dansk Højmiddelalder*, København 1985, s. 219. Tekstens beretning om hellig Margrethe indgår i en større bog om visioner og mirakler, som ved den tid blev affattet i Clairvaux kloster. Bogens kilde til Margrethes historie var mundtlige gengivelser fra den danske ærkebiskop Eskil, som da var gået på pension og nu levede som munk i klosteret.

<sup>12</sup> Ulla Fraes Rasmussen: "Hellig Margrethe – myter og levned", *Årbog for Køge Museum*, Køge 1999, s. 12-26; Gad 1961, s. 179-180; VSD, s. 388-389; Ellen Jørgensen: art. "Margrete", *Dansk Biografisk Leksikon* [herefter: DBL], bd. 9., 3. udg., red. Svend Cedergreen Bech København 1979-1984, s. 417-418.

<sup>13</sup> Ellen Jørgensen: *Helgendyrkelse i Danmark*, København 1909, s. 50.

<sup>14</sup> Tue Gad: art. "Margrethe", *Kulturhistorisk Leksikon For Nordisk Middelalder*, bd. XI, red. Allan Karker, København 1966, spalte 351-352 (351).

<sup>15</sup> DHL II, s. 370. McGuire hælder mod en datering til kort efter Absalons død, jf. McGuire 2022, s. 177 og 180.

<sup>16</sup> Sammenlign DHL II, s. 370-371; Gad 1966; Damsholt 1985, s. 209.

spinkelt til at konkludere, at teksten måtte være skrevet efter Absalons død.<sup>17</sup>

I 1910 synes Thomas B. Bang at have været tilbøjelig til at datere den noget tidligere end Olrik. Uden at angive nogen præcis tidsramme skrev han, at den "ikke er meget yngre end hendes [d]ød".<sup>18</sup> Hun døde formentligt i 1176, hvis man følger den traditionelle forståelse af de bevarede, lidt forskellige dateringer af begivenheden.<sup>19</sup> Dateringen hos Bang er tilstrækkeligt luftig til, at man kan indlæse også en mulig datering af kilden til allerede væsentligt tidligere end Olriks, og en sådan datering var da også fremme efter Bangs tid.

I 1931 daterede Lauritz Weibull således teksten til at være skrevet så tidligt som sandsynligvis allerede 1178 og i hvert fald mellem 1178 og 1188.<sup>20</sup> Weibull lagde sin meget tidlige datering an ud fra, at kilden måtte falde i tiden mellem Absalons tiltræden som ærkebiskop (i 1178) og abbed Simons fratræden som abbed i Sorø kloster (i 1188).<sup>21</sup>

## Det tidligste tidspunkt for tekstens affattelse

Argumentationen for Weibulls meget tidlige datering har dog lidt skibbrud siden hen, da man konkluderede, at den nødvendigvis må være skrevet efter 1191, fordi teksten omtaler Peder Sunesøn som biskop af Roskilde, hvilket

---

<sup>17</sup> Damsholt 1985, s. 209-210.

<sup>18</sup> Thomas B. Bang: "Den hellige Margrethe. Østsjællands Helgen", *Aarboeg udgivet af Historisk Samfund for Københavns Amt*, Roskilde 1910, s. 54-57 (54).

<sup>19</sup> For årbogsdateringerne af hendes død, se: Ellen Jørgensen: *Annales Danici Medii Aevi*, København 1920, Kroman 1980, sammenlign med Gustav Storm: *Islandske Annaler indtil 1578*, Christiania 1888, s. 118 og 323, sammenlign med helgenteksten i DHL II, s. 371.

<sup>20</sup> Weibull 1931, s. 288.

<sup>21</sup> Weibull 1931, s. 288.

han synes at være blevet i løbet af 1191/1192.<sup>22</sup> Helge Søgaaard fremhævede imidlertid, at dette var den eneste sikre datering, man kunne give af den, men tilføjede, at den vel "er skrevet nogle år efter, mens mindet om hendes død var levende".<sup>23</sup>

Men dateringen ud fra Peder Sunesøns tiltrædelse efterlod stadig forskningen uden noget klart billede af, hvornår teksten senest er affattet inden, og dette mangler endnu. Problematikken afspejler sig i Nanna Damsholts nylige gennemgang af dateringen, hvor hun kommer lidt tættere på ved at forene de hidtidige dateringsforslag: uden endegyldigt at forkaste muligheden af Weibulls meget tidlige datering, foreslog hun, at den formentligt var nedskrevet i 1190'erne eller muligvis i det tidlige 13. århundrede.<sup>24</sup> Efterhånden er det vel blevet sådan, at man måske svagt hælder til ca. 1190'erne, men uden at have klart belæg for at afvise en senere datering.<sup>25</sup>

Der er derfor gode grunde til at overveje dateringen nøjere både med henblik på, om man kan identificere et muligt slutår for affattelsesperioden, men også for at forkaste Weibulls meget tidlige datering mere klart.

---

<sup>22</sup> Gad 1966; Helge Søgaaard: "Overleveringen om den hellige Margrete af Roskilde", *Historie* 3 (1983-1985), s. 476-483 (481). Som man bemærker, f.eks. hos Nanna Damsholt, varierer traditionens tolkning af hans tiltrædelsesår mellem 1191 og 1192. Usikkerheden omkring tidspunktet for, hvornår nøjagtigt Peder Sunesøn tiltrådte i sit embede, vil dog ikke blive drøftet i indeværende artikel. Dette skyldes, at hovedrindet her angår det mulige slutår for affattelsen af teksten og ikke begyndelsesåret, hvor der allerede hersker enighed om begivenheden. Nanna Damsholt: "Sancta Margareta", [[https://medieval.wiki.uib.no/Sancta\\_Margareta](https://medieval.wiki.uib.no/Sancta_Margareta), 4.3.2023], 2012.

<sup>23</sup> Søgaaard 1983-1985, s. 481.

<sup>24</sup> Damsholt 2012, jf. også Damsholt 1985, s. 210.

<sup>25</sup> Jf. f.eks. Damsholt 1985 s. 209-210; Damsholt 2012; Sara E. Ellis Nilsson: *Creating Holy People and Holy Places on the Periphery*, Göteborg 2015, s. 134.

Hvad angår Weibulls datering, må man foruden Peder Sunesøns tiltrædelsestidspunkt anføre, at intet i teksten binder den til at være skrevet, mens Simon endnu var abbed. Omtalen af abbed Simon skyldes, at Absalon som biskop af Roskilde tilkaldte Simon sammen med den forhenværende abbed Rikard af Ringsted "tilligemed andre forstandige mænd" med henblik på drøftelser af hændelserne i forbindelse med de mirakler, der skete efter Margrethes død.<sup>26</sup> Absalons henvendelse til dem må nødvendigvis være foregået allerede relativt kort tid efter hendes bortgang, hvilket vil sige, at det næppe kan være sket meget senere end ca. 1177/1178.<sup>27</sup> Dette er tilfældet, fordi det må være sket inden Absalons efterfølgende skrinlæggelse af Margrethe, som er en begivenhed, der først hører til senere i tekstens kronologi. Når henholdsvis Absalon, Simon og Rikard bliver omtalt af teksten, som de gør, skyldes det altså, at de førstnævnte to endnu sad i deres embede på daværende tidspunkt, hvorimod Rikard var gået af som abbed allerede inden selvsamme tidspunkt. Derimod er det intet i teksten, som tilsiger, at den nødvendigvis også skulle være skrevet, endnu mens Simon var siddende abbed, fordi omtalerne af ham som abbed udelukkende angår en periode, hvor han fortsat havde dette embede. Der er altså intet i vejen for, at Simon af uvis årsag kan have været ude af embedet som abbed, da forfatteren skrev teksten, men han samtidig godt kan have været abbed endnu, da omtalte begivenhed fandt sted.<sup>28</sup> At det er på denne måde, sagens sammenhæng skal forstås, bekræftes af, at Peder Sunesøn altså omtales som biskop af Roskilde. Peder Sunesøns tiltrædelse må altså stå fast som det tidligst mulige tidspunkt for tekstens affattelse.

---

<sup>26</sup> DHL II, s. 372.

## Hvornår blev teksten senest affattet?

Om end den berømte rygende pistol nok fortsat må mangle, synes det faktisk muligt at komme også med et nøje tidspunkt for, hvornår teksten sandsynligvis er skrevet inden. Dette viser, at den ældre tids dateringer til det tidlige 13.århundrede nok er lidt vel sent. Ærkebiskop Absalon døde nemlig d. 21.marts 1201, og teksten er for-

---

<sup>27</sup> Min datering af denne henvendelse til o.1177/1178 knytter sig til tidspunktet for skrinlæggelsen af Margrethe: Translatioteksten daterer mordet på Margrethe til okt. 1176 (DHL II, s. 371). Sunesønpsalteret viser samtidigt, at hendes skrinlæggelse i Roskildekirken fandt sted d. 19. juli (Jørgensen 1909 note 4, s. 50). Derfor kan Absalons skrinlæggelse af Margrethe tidligst have fundet sted i 1177, ligesom hverken de danske årbøger eller den danskforfattede tekst skriver noget sted, at Margrethes skrinlæggelse fandt sted i 1176. De skriver blot, at hun døde dette år, jf. Kroman 1980, s. 13, 18, 59, 84, 103, 109, 147, 167, 198, 229, 258, 270, 277, 302, 308 og 312; DHL II, s. 371. Ultimativt må både skrinlæggelsen og henvendelsen have fundet sted før affattelsen af den ovennævnte franskforfattede tekst år 1180 (jf. note 11), og begge dele er formentligt også foregået en rum tid forinden, eftersom den pensionerede ærkebiskop Eskil må have talt ud fra viden, som han enten havde med sig fra Danmark før sin afrejse eller, som er nået ned til ham i Clairvaux. Forskningen har da også traditionelt placeret skrinlæggelsen i netop 1177/1178: år 1177 er en hyppigt gengivet datering (f.eks. Bang 1910, s. 55; VSD s. 388; Gad 1961, s. 179; Damsholt 1985, s. 209; Ellis Nilsson 2015, s. 77), der synes at gå tilbage til Ellen Jørgensen (1909, s. 50 inkl. note 4), men også 1178 har været nævnt (Weibull 1931, s. 288). Absalons henvendelse til Simon og Rikard må nødvendigvis være gået forud for skrinlæggelsen, men den har omvendt næppe fundet sted førend efter, at helgenkultens spæde begyndelse faktisk havde indfundet sig. Samlet set virker det derfor rimeligt at placere både henvendelsen og skrinlæggelsen i tiden o.1177/1178. Eskil fratrådte sit embede som ærkebiskop i foråret 1177, jf. Aksel E. Christensen: art. "Eskil", DBL, bd. 4, s. 256-259 (258), og eftersom Absalons skrinlæggelse af Margrethe daterer sig til 19. juli, må skrinlæggelsen derfor være foregået under hans tidlige periode som ærkebiskop, uanset om den fandt sted i 1177 eller 1178. Som McGuire bemærker, var Simon en markant skikkelse i cistercienserordenen i samtiden, hvilket viser, at Margrethes sag var noget, som Absalon prioriterede, jf. McGuire 2022, s. 181. Herudover er der forskellige omstændigheder i samtiden, som også peger på o.1177/1178

mentlig skrevet inden hans død, hvilket vil sige i løbet af den periode, hvor Absalon endnu var siddende ærkebiskop, men efter, at han havde afgivet Roskilde bispestol til Peder Sunesøn.

Hans Olrik fremsatte den tese, at tekstens forfatter må have tilhørt den gejstlige stand i Roskilde, og der er ikke grund til at være uenig med ham.<sup>29</sup> Men forfatterens gejstlige tilknytning til Roskilde er en væsentlig pointe i forhold til sandsynligvis at udpege Absalons død som kilde-tekstens senest mulige affattelsestidspunkt.

Når forskningen har været tilbøjelig til også at anføre det tidlige 1200-tal som en sandsynlig mulighed for tekstens affattelse, hænger det som nævnt sammen med, at

---

som tidspunktet for både skrinlæggelsen af Margrethe og henvendelsen til Simon og Rikard: for det første forærede Absalon år 1178 to kirker til det nonnekloster, der er kendt for at huse Margrethekulten, jf. DD/DRB nr. 74. Som McGuire bemærker, må dette have været led i at ville sikre nonneklostret en fast indtægt, jf. McGuire 2022, s. 183. Dette kan meget vel tænkes at have været særligt påtrængende i kølvandet på Absalons kanonisering af Margrethe, fordi helgenkulten måtte forventes at medføre ikke alene forøgede indtægter, men sandelig også forøgede udgifter for klostret i fremtiden. For det andet, med tak inspireret af Lars Bisgaard (privat mailkorrespondance 27.6.2024), hænger det sammen med de samtidige udviklinger omkring 2 andre kvindelige nordiske lokalhelgener; nemlig Skt. Sunniva kulten i Norge og den hellige Helene (Elin) i Sverige. I Norge blev Skt. Sunnivas knogler overført til Bergen i 1170, og i Sverige havde paven i 1164 angiveligt helgenkåret Helena i forbindelse med oprettelsen af det svenske ærkebispesæde. Disse 2 nylige begivenheder i nabolandene har Lund ærkesæde formentligt haft et langt mere indgående kendskab til, end man havde i Roskilde stift. Disse begivenheder, der styrkede de kvindelige helgenkulte i nabolandene, kan meget vel have inspireret Absalon til at prioritere den gryende helgensag omkring Margrethe i Roskilde efter hans nylige overtagelse af det danske embede som ærkebiskop i Lund, vedr. Sunniva: Damsholt 1985, s. 176, Lars Boje Mortensen, Åslaug Ommundsen: "Sancta Sunniva" [[https://medieval.wiki.uib.no/Sancta\\_Sunniva](https://medieval.wiki.uib.no/Sancta_Sunniva), 7.8.2024], 2012, vedr. Helene: Damsholt 1985, s. 175 (inkl. vedr. troværdighedsproblematikken omkring den pavelige kanonisering).

dens anonyme forfatter omtaler sine samtaler med Absalon i datid: "således som han selv plejede at fortælle".<sup>30</sup> Dette kan godt tolkes således, at det hentyder til, at Absalon er død på skrivetidspunktet, som Olrik åbenbart gjorde, men det skal det nu næppe.

Her må vi huske på, at forfatteren formentlig har siddet i et embede i Roskilde. På skrivetidspunktet har Absalon imidlertid opgivet sit embede i Roskilde til fordel for ude-

---

<sup>28</sup> Men man bør notere sig, at teksten om Margrethe omtaler abbed Simon i et embede, som han faktisk ikke længere havde på nedskrivningstidspunktet, men den omtaler det uden, at teksten omtaler ham som forhenværende i embedet på samme måde, som teksten virkelig gør med den forhenværende abbed Rikard af Ringsted. Netop denne uoverensstemmelse i skriverpraksis klinger nemlig af, at forfatteren sikkert har hentet dette navnestof i en ældre skriftlig kilde, som sandsynligvis var forfattet o.1177/1178. Der må altså være tale om en skriftlig kilde, som var forfattet i netop den periode, hvor Simon virkeligt var siddende abbed i Sorø, men Rikard samtidigt allerede var forhenværende i Ringsted. Hvilken type af skriftlig kilde, der har været tale om, kan man komme på sporet af ved at studere paveskrivelser i kanonisationssager. Sammenligner man f.eks. med 1250'ernes pavelige svarskrivelser på ansøgningerne om kanonisation af hellig Niels af Århus, bemærker man, at paven i begge skrivelser henvender sig til en undersøgelseskommision, som paven selv udnævner. Denne kommission består i begge tilfælde af 3 danske gejstlige, og den er sammensat med en blanding af henholdsvis biskopper og mænd med høje embeder i vigtige klostre i det bispestift, som sagen angår (jf. f.eks. DHL II, s. 306-310). I sin egenskab af biskop har det derfor været naturligt for Absalon i en lokal helgensag i Roskilde stift at følge den selvsamme pavelige praksis og altså inddrage 2 andre gejstlige i sagen. I overensstemmelse med pavelig praksis har Absalon derfor valgt at henvende sig om sagen til 2 mænd, der begge var kendt fra høje embeder i vigtige klostre i Roskilde stift; nemlig Simon og Rikard. At Roskilde domkapitel i sit arkiv endnu på den anonyme forfatters tid lå inde med en kopi af Absalons skrivelse til disse 2 mænd ville vel være naturligt. Forfatteren har sandsynligvis hentet dette navnestof fra en sådan nu tabt skrivelse i Roskilde domkapitels arkiv og derpå brugt det i sin tekst om hellig Margrethe. Dateringen af denne skrivelse til o.1177/1178 hænger sammen med, at den vel har rummet eller knyttet sig til Absalons henvendelse til disse 2 abbeder, hvilket er en begivenhed, der må have fundet sted o.1177/1178 (jf. ovenfor).

lukkende at være ærkebiskop i Lund. Dette vil med andre ord sige, at Absalon ikke længere er dagligt eller hyppigt tilstedeværende i Roskilde, fordi han nu udelukkende arbejder i Lund i det daglige. Så længe Absalon endnu havde embede i Roskilde, må han nødvendigvis have været personligt tilstede herovre hyppigt for at kunne passe embedet, men efter han opgav Roskildeembedet til fordel for kun at have embedet i Lund, må man formode, at hans hyppige tilstedeværelse i Roskilde er blevet for tid, og hans daglige tilstedeværelse herefter har fokuseret udelukkende på Lund. Mens Absalon endnu var hyppigt tilstedeværende i Roskilde, har den anonyme Roskildeklerk, der skrev teksten, altså hyppigt plejet personlig omgang med Absalon. Det må han jo nødvendigvis have gjort, eftersom han anfører Absalons fortællinger som en hovedkilde bag teksten. Forfatterens personlige omgang med Absalon i det daglige er imidlertid ophørt efter Peder Sunesøns tiltræden, fordi Absalon herefter skulle arbejde i Lund i det daglige, mens forfatteren imidlertid vedblivende må have bestridt sit gejstlige hverv i Roskilde.

Det er altså næppe Absalon selv, som forfatteren omtaler i datid, men derimod kun sine mange samtaler med Absalon, hvilket må skyldes, at disse foregik, mens Absalon endnu beklædte Roskilde bispestol, og han derfor var hyppigt tilstedeværende i byen. Efter Absalons afgang som Roskildebiskop har forfatteren ikke længere haft anledning til at tale med ham jævnligt simpelthen pga. distancen mellem forfatterens eget arbejdssted i Roskilde og Absalons nye faste arbejdssted i Lund.

---

<sup>29</sup> DHL II, s.370, Tesen er siden blevet støttet af bl.a. Bang 1910, s. 54, og Damsholt 2012.

<sup>30</sup> DHL II, s. 370.

Når forfatteren ikke direkte omtaler Absalon som afdød, har det altså nok den simple årsag, at Absalon formentlig stadig var i live. Havde Absalon været død på skrivetidspunktet, måtte man vente, at det havde fremgået af teksten. Først og fremmest derved, at forfatteren venteligt ville have omtalt det. Enten derved, at hans efterfølger i embedet som ærkebiskop var blevet omtalt eller ved, at Absalons død var blevet omtalt eksplicit f.eks. med en mindefrase såsom 'salig ihukommende' eller andet tilsvarende. Trods alt er Absalon den primære og centrale skikkelse i hellig Margrethes skrinlæggelse og dermed også i hendes formelle ophøjelse til helgen. Som Brian Patrick McGuire fremhæver, er Absalons betydning for Margrethe-kulten så afgørende, at det uden hans støtte næppe havde "været muligt at skabe en kult omkring Margrethe" andet end på det mest lokale niveau.<sup>31</sup> At mindes Absalon som kultens kirkelige hovedperson, ville dog have været naturligt, hvis han var afgået ved døden, inden teksten blev skrevet. I særdeleshed når Absalon tydeligvis var en af forfatterens personlige bekendte og endog en af hans hovedkilder bag affattelsen af teksten.

Foruden det bemærkelsesværdige i, at Absalons død ikke omtales, er der yderligere en årsag til at datere teksten inden Absalons død i marts 1201. Det er den, at hans efterfølger i Lund, ærkebiskop Anders Sunesøn, heller ikke omtales. Denne udeladelse er blevet italesat af Nanna Damsholt, der beskriver det som påfaldende, at Anders Sunesøn ikke nævnes direkte, når Peder Sunesøn og hans brødre nævnes, eftersom Anders Sunesøn fra 1190'erne dog havde status som kongelig kansler: "Der må være

---

<sup>31</sup> McGuire 2022, s. 190.

grunde hertil, som jeg ikke kan se, og jeg tør derfor ikke slutte noget om dateringen.”<sup>32</sup>

Når det er bemærkelsesværdigt, at Anders Sunesøn kun omtales implicit, skyldes det, at han bestemt heller ikke var nogen Hr. Hvemsomhelst på dette tidspunkt: ”Ved Absalons død stod [Anders Sunesøn] ubestridt som den danske kirkes mest kyndige og ansete personlighed ... og han gled derfor naturligt ind som efterfølger på ærkebispesædet i Lund”.<sup>33</sup> Ikke alene var han lillebroder til Peder Sunesøn og fætter til Absalon, men der var også meget nær forbindelse mellem Margrethekulten og Sunesønsønerne. Dette bekræftes ikke blot af teksten selv, som fremhæver, at Margrethe var nær slægtning af Peder Sunesøn og hans brødre. Det bekræftes ydermere af et bevaret liturgisk 1200-tals håndskrift, det berømte Sunesønpsalter i British Museum, som er det eneste kendte sted, hvor Margrethes helgendato findes eksplicit optaget i den liturgiske kalender.<sup>34</sup> Hendes optagelse i psalteren er ekstra påfaldende, netop fordi hendes helgendato ikke er optaget i den senere liturgi fra Roskilde stift. Det er således muligt, at hendes optagelse heri afspejler et samtidigt forsøg på at indarbejde hendes helgendato i den officielle stiftsliturgi.<sup>35</sup> I så fald må det dog siden hen være løbet ud i sandet.

Når teksten kun omtaler Anders Sunesøn implicit som en af Peder Sunesøns brødre, må det altså skyldes, at den snarest er skrevet på et tidspunkt, hvor Peder Sunesøn

---

<sup>32</sup> Damsholt 1985, s. 210, om hans karriere i 1190'erne sammenlign med: Aksel E. Christensen: art. ”Anders Sunesen”, DBL, bd. 14, 1979-84, s. 208-211 (208).

<sup>33</sup> Christensen 1979-84, s. 208.

<sup>34</sup> Thelma Jexlev: ”Nonneklostrene i Roskilde”, *Historisk Årbog fra Roskilde Amt* 1977, s. 25-40 (31), Ellis Nilsson 2015, s. 133-134, 270-271, Jørgensen 1909 note 4, s. 50.

<sup>35</sup> Sammenlign m. Ellis Nilsson 2015, s. 133-134.

endnu havde en formelt set højere status indenfor det gejstlige hierarki end sin lillebroder Anders Sunesøn. Dette kan kun være tilfældet inden ca. marts 1201, hvorefter Anders Sunesøn tiltrådte embedet som ærkebiskop af Lund i kølvandet på Absalons død.

## Konklusion

Slutninger ud fra tavshed er naturligvis ofte behæftede med en vis usikkerhed, hvorfor hverken den manglende omtale af Absalons død eller af Anders Sunesøn vel kan betragtes som noget absolut bindende argument for at datere teksten om hellig Margrethe til inden marts 1201. Begge udeladelser er imidlertid så påfaldende, at det må være langt det mest sandsynlige, at teksten er skrevet inden ærkebiskop Absalons død. Grundlæggende omtaler teksten Absalon på en måde, hvor man får indtryk af, at han er en endnu levende person og en aktuelt siddende ærkebiskop, som forfatteren blot ikke længere plejer omgang med, fordi Absalon nu havde arbejdssted i Lund i stedet. Denne tolkning af tekstens udsagn bekræftes vel snarest af det ligeså bemærkelsesværdige i, at den heller ikke omtaler Absalons efterfølger Anders Sunesøn. Følgelig må teksten om hellig Margrethes skrinlæggelse altså være skrevet efter Peder Sunesøns tiltræden som biskop af Roskilde i 1191/1192, men sandsynligvis inden ærkebiskop Absalons død d. 21. marts 1201.

Om forfatteren selv må man ud fra dette konkludere, at han ikke alene var en gejstlig fra Roskilde, men at han må have været aktiv i et gejstligt embede i Roskilde allerede inden 1191/1192, hvilket vil sige, mens Absalon endnu var siddende biskop af Roskilde. Herudover må han også have beholdt selvsamme embede stadig efter, at Peder Sunesøn overtog ledelsen af stiftet. Endvidere må det have været en

type af embede, som gjorde det naturligt for forfatteren at pleje hyppig personlig omgang med Absalon i forbindelse med sin embedsførelse, mens denne endnu var biskop over stiftet. Dette får uvægerligt en til at tænke i retning af en person, som har haft embede ved selve stiftet. Måske har den anonyme forfatter været kannik ved domkapitlet både før og efter bispeskiftet.